

๑๕๐ ปี

มหาบุรุษรัตนินดม

ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

■ พิษณุ บางเขียว

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน (Regent) ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๑๑ ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระชนมายุ ๑๖ พรรษา และพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ในพุทธศักราช ๒๔๑๖ เมื่อทรงเจริญพระชนมายุ ๒๐ พรรษา เป็นการบรรลุพระราชานิติภาวะ และทรงสามารถดำรงสิริราชสมบัติอย่างสมบูรณ์

“ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน” เป็นตำแหน่งบุคคลหรือคณะบุคคลที่ทำงานหรือใช้อำนาจในพระนามพระมหากษัตริย์ กรณีที่พระมหากษัตริย์ยังไม่ทรงบรรลุพระราชานิติภาวะ สวรรคต หรือไม่สามารถปฏิบัติพระราชกรณียกิจแห่งพระมหากษัตริย์ได้ ผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินมีอำนาจและทำหน้าที่เช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ จนกว่าจะถึงเวลากำหนดให้พระมหากษัตริย์มีสิทธิ์ในการครองราชย์ตามกฎหมายเต็มบาล “ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน” จึงเป็นตำแหน่งที่สามารถบริหารประเทศในภาวะที่พระมหากษัตริย์ยังทรงพระเยาว์ ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่พระเจ้าแผ่นดินได้อย่างสมบูรณ์

การเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เกิดขึ้นภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว ที่ประชุมเสนาบดีและพระบรม

วงศานวงศ์ได้อัญเชิญเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิชิตประชานาถ ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๕ แต่เนื่องจากเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ฯ ยังทรงพระเยาว์ ไม่ทรงสามารถปกครอง บ้านเมืองได้ด้วยพระองค์เอง ในเวลานั้น

ที่ประชุมเห็นว่าควรมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินบริหารประเทศไปพลางก่อน จนกว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงบรรลุประชาชนิติภาวะ ที่ประชุมอันประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ พระราชาคณะที่เป็นพระราชวงศ์และเสนาบดีผู้ใหญ่ ทั้งหลายจึงลงมติเป็นเอกฉันท์แต่งตั้งให้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ขณะเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ด้วยเหตุที่ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นขุนนางผู้ใหญ่ของไทยที่สำคัญยิ่งในสมัย รัตนโกสินทร์ที่ได้รับการศึกษาตามธรรมเนียมไทยและวิทยาการสมัยใหม่ของตะวันตก เป็นผู้วิสัยทัศน์กว้างไกล รับราชการมีบทบาทสำคัญในการเมืองการปกครอง ของไทย ด้านการทหาร การคลัง การต่างประเทศ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓ รัชกาลที่ ๔ โดยเฉพาะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการอัญเชิญกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๓ และวชิรญาณภิกขุขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๔ สิ่งสำคัญที่สุดคือ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์มีบทบาท สำคัญยิ่งร่วมกับพระมหากษัตริย์ในการทำให้บ้านเมืองสามารถรักษาเอกราชและ อธิปไตยของประเทศไว้ได้ในยามที่จักรวรรดินิยมตะวันตกแผ่อิทธิพลเข้ามาใน ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ในระหว่างเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ได้สร้างคุณูปการให้แก่แผ่นดิน ด้วยปรีชาญาณและคุณธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความมีสันติวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การสืบราชสันตติวงศ์เป็นไป อย่างราบรื่นไม่มีความขัดแย้งใดๆ อันจะทำให้เกิดการแทรกแซงจากต่างชาติได้ และได้ปฏิบัติหน้าที่ "พิทักษ์ราชบัลลังก์" แสดงความจงรักภักดีแด่พระมหากษัตริย์ อย่างต่อเนื่องนับแต่รัชกาลก่อน โดยระหว่างที่ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ได้เตรียมการอย่างรอบคอบและเป็นระบบ ด้วยการถวายนามแด่พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการบริหารราชการแผ่นดินตามโบราณ ราชประเพณีโดยเน้นการปฏิบัติ เรียนรู้จากสถานการณ์จริง และการเรียนรู้จากขุนนาง

ผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการบริหารจัดการบ้านเมืองด้วยคุณธรรม ผสมผสานกับการเรียนรู้ความก้าวหน้าของโลกตะวันตก และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อให้ทรงพร้อมรับสถานการณ์ในอนาคต รวมทั้งการจัดให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสดินแดนที่เป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตก ได้แก่ สิงคโปร์ อาณานิคมของอังกฤษ และชวา อาณานิคมของฮอลันดา ต่อมาเสด็จประพาสอินเดีย อาณานิคมของอังกฤษ โดยสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ได้กระทำอย่างรอบคอบสมพระเกียรติ เพื่อให้ทรงมีความรู้และแนวทางการพัฒนาในเรื่องต่างๆ อย่างอารยประเทศ ในดินแดนอาณานิคมดังกล่าว เพื่อเตรียมการให้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถ รู้เท่าทันชาติตะวันตก และทรงนำประสบการณ์ดังกล่าวมาพัฒนาชาติบ้านเมืองไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ ของพระราชดำริในการปฏิรูปประเทศในสมัยนั้น

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการวางแบบแผนด้านการทูตกับต่างประเทศในลักษณะการเจรจาต่อรองประนีประนอมยอมเสียประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อรักษาประโยชน์ ส่วนใหญ่ และการถ่วงดุลอำนาจ นับเป็น “ทูตสันติวัฒนธรรม” เชื่อมความเข้าใจอันดี และส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับประเทศตะวันตกด้วยมิติทางวัฒนธรรมและการเมือง และเป็นผู้ที่มีอัจฉริยภาพในการประสานความเป็นไทยซึ่งเป็นตะวันออกเข้ากับความเป็นตะวันตกได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ ในขณะที่ยังรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีของประเทศสยามซึ่งเป็นประเทศในภูมิภาคตะวันออกแต่เปิดรับแนวคิด และวิทยาการสมัยใหม่ของประเทศในภูมิภาคตะวันตกมา ผสมผสานกันทำให้คุณภาพชีวิตของคนสยามดีขึ้นและสามารถปรับตัวให้เข้ากับบริบทของสังคมโลกในยุคนั้น

คุณูปการที่สำคัญของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ยังแสดงให้เห็นจากการวางรากฐานความเจริญด้านต่างๆ แก่บ้านเมืองด้วยสันติวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การจรรโลงพระพุทธศาสนา ด้วยการสร้างวัดและสร้างถาวรวัตถุในศาสนสถานจำนวนมาก การสร้างถนนและชุดคลองเพื่อนำความเจริญด้านต่างๆ ไปสู่สังคมทั้งในพระนครและปริมณฑล ส่งผลให้เกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็วของชุมชน ในขณะที่เดียวกันได้นำวิทยาการความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจากชาติตะวันตก โดยเฉพาะความก้าวหน้าด้านการแพทย์และการสาธารณสุขทำให้สามารถยก

ระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยดีขึ้น การส่งเสริมเรื่องการศึกษา และการอำนวยความสะดวก การแปรรูปกรรมของเงินถึง ๑๙ เรื่อง ส่งผลให้เกิดโรงพิมพ์ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ วรรณกรรมดังกล่าว ตลอดทั้งมีการตรากฎหมายบ้านเมือง ทำให้ประชาชนได้รับการ สิทธิและหน้าที่ของตนตามหลักสิทธิมนุษยชน

สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จึงถือเป็นบุคคลที่ให้คุณประโยชน์ต่อ ประเทศไทย ด้วยความบริบูรณ์พร้อมทั้งคุณธรรม สันติธรรม กอปรกับความเพียร สนใจใฝ่เรียนรู้วิทยาการที่ทันสมัย ในจริยวัตรแห่งความรักชาติ ด้วยความจงรักภักดี ชื่อสัตย์สุจริตธรรม เป็นแบบอย่างของบุคคลทั้งในประเทศไทยและสากลประเทศ ในปีพุทธศักราช ๒๔๑๖ ภายหลังจากที่ท่านพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ แผ่นดินแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาเจ้าพระยา ศรีสุริยวงศ์ขึ้นเป็น “สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์” มีสมญาภิเษยนามตามที่ ปรากฏในพระสุพรรณบัฏว่า

“สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ สมันตพงษ์พิสุทธิ มหาบุรุษรัตโนดม บรม ราชุตมรรคมหาเสนาธิบดี มหาสุริยมณฑลิมรุธาธร จักรรัตนสหจรสุทธรรค์ วรลัญจจารินทรปรมินทรมหาราชวราณกุล สรรพกิจจามูลประสาธ ปรมามาตยกุล ประยูรวงศ์วิวัฒน์ สากลรชวราณาจักรโรประสดีมภ์วรยุดิธรรม อาชวาธยาไศรย ศรีรัตนไตรยคุณากรณัฏษิตอนกบุญฤทธิประสิทธิสรค์ มหันตวรเดชานูภาพ บพิตรอัชฌาณเป็นบรมราชุตมรรคมหาเสนาอินทรประธานาธิบดี มีอำนาจบรมอิศริย ศบบรรดาศักดิ์ ๓๐,๐๐๐ ยิ่งกว่าจตุสดมภ์มนตรี ๓ เท่า ดำรงตรามหาสุริยมณฑล ได้บังคับบัญชาสิทธิขาดราชการแผ่นดินในกรุงนอกกรุง ท้าวพระราชอาณาจักร แลสำเร็จสรรพอาญาสิทธิประหารชีวิตคนได้ถึงแก่ออกอุษภูโทษได้”

นับแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๑๑ ที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๖๑ เป็นวาระครบรอบ ๑๕๐ ปี ของการเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน จึงถือเป็นช่วงเวลา อันสำคัญยิ่งสำหรับชาวไทยที่จะได้ร่วมกันรำลึกถึงคุณูปการและเผยแพร่เกียรติคุณ

ของ “มหาบุรุษรัตโนดม” ท่านนี้ ให้เป็นที่รับรู้ แพร่หลายในสังคมไทยและนำสู่สังคมโลก ให้ร่วมกันเฉลิมฉลองในวาระโอกาสต่อไป

